

Примљено: 06. октобар 2023.
Прихваћено: 15. новембар 2023.

614.8-057.36
COBISS.SR-ID 132942345
DOI: 10.5937/ssb2302085V

ПРОЦЈЕНА САМОЕФИКАСНОСТИ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У КРИЗНИМ СИТУАЦИЈАМА

Жана ВРУЋИНИЋ, ванредни професор*
Универзитет у Бањој Луци, Факултет безбједносних наука

Сњежана КЕЦМАН**
Универзитет у Бањој Луци, Факултет безбједносних наука

* zana.vrucinic@fbn.unibl.org

** snjezana.kecman@fbn.unibl.org

ПРОЦЈЕНА САМОЕФИКАСНОСТИ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У КРИЗНИМ СИТУАЦИЈАМА

Сажетак: Достицање оптималног функционисања полицијских службеника у кризним ситуацијама, односно самоефикасности, поред осталог, могуће је подстицањем унутрашњих механизма отпорности који су у овом истраживању операционализовани путем оптимизма, наде и стратегија превладавања стреса. С тим у вези, циљ овог истраживања је био да се истражи међусобни однос самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама и оптимизма, наде и стилова превладавања стреса. Након тога истражен је допринос ових ресурса отпорности у објашњавању критеријумске варијабле, као и разлика у нивоу њене изражености с обзиром на сложеност послова и задатака. Узорак је пригодан и састојао се од 3 подузорка. Варијабла самоефикасност у кризи мјерена је четворофакторском Скалом самоефикасности у кризи (C S-E S, Sejin, 2016). За мјерење варијабле оптимизам кориштен је Ревидирани тест животних оријентација (LOT-R, Scheier, Carver, Bridges, 1994). Варијабла нада мјерена је Скалом наде за одрасле (AHS, Snyder, et al., 1991), док је за мјерење варијабле стил превладавања стреса кориштен Упитник суочавања са стресним ситуацијама (COPE, Carver, Scheier, Weintraub, 1989). У овом истраживању дјелимично је потврђена статистички значајна позитивна повезаност превладавања усмјереног на проблем и превладавања усмјереног на емоције, као и дјелимична статистички значајна негативна повезаност превладавања избегавањем са самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама, док су нада и оптимизам статистички значајно позитивно повезане са критеријумском варијаблом. Оптимизам, нада и превладавање усмјерено на проблем показали су се као значајни предиктори самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама, док се превладавање усмјерено на емоције показало као маладаптивни предиктор. Коначно, припадници Специјалне антитерористичке јединице, за разлику од припадника полиције опште надлежности и кадета Полицијске академије појединачно, постижу статистички значајно више резултате на свим супскалама упитника Самоефикасност (CSES). Разматрају се теоријске и практичне импликације ових налаза.

Кључне ријечи: самоефикасност, нада, оптимизам, превладавање стреса, полицијски службеници

Увод

Кризне ситуације се одражавају готово у свим аспектима људског живота, почевши од економије, политике, екологије, здравља и посла. Сходно томе, немогуће ју је избјећи када се појави. У том смислу, управо су поједине професије, међу којима се издваја полицијска, специфичне. Природа посла полицијских службеника утиче на то да су они, више од других, изложени утицају стресогених фактора, што може довести до дуготрајних негативних посљедица. Кризне ситуације које одређују полицијски посао јесу: појачан притисак јавности (медија), догађаји који укључују дјецу (попут породичног насиља), озбиљна повреда, ситуација рањавања учесника догађаја, смрт било којег учесника догађаја током обављања полицијске дужности и, коначно, суицид полицијског службеника.

У полицијском послу постоји потреба да се континуирано запажају неуобичајени знаци и понашања у окружењу и да се уочавају могући сигнали невоље и опасности. С тим у вези, од полицијских службеника се очекује и захтијева да реагују брзо и одлучно у поменутим ситуацијама. Одсуство адекватне процјене може резултирати неадекватним одговорима. Тако у нарочито кризним ситуацијама, у којима иначе недостаје вријеме за размишљање и за анализу, ефикасно реаговање може бити прави изазов. Повјерење у сопствену способност да се одређени задаци изврше, самоефикасност, у самом је центру човјековог когнитивног функционисања. Људи са високом самоефикасношћу обрађују информације, понашају се и приступају пријетећим ситуацијама и задацима другачије од оних са ниским нивоом самоефикасности (Bandura, 1988). Емпиријска истраживања су потврдила ову идеју досљедним налазима да је самоефикасност у јакој позитивној корелацији са учинком (Stajkovic & Luthans, 1998).

Сложеност задатака, поред фактора животне средине, узрокује варијације у увјерењима о самоефикасности у различитим активностима, због чега се и препоручују нијансирани мултидимензионални предиктори самоефикасности (Stajkovic & Luthans, 1998). То је такође оно што раздваја теорију самоефикасности Алберта Бандуре од других теорија везаних за очекивања, с обзиром на то да су увјерења у вези са способности често специфична у односу на задатак или ситуацију (Bandura, 1986; Pajares, 1997). Ниво самоефикасности најбоље се мјери повјерењем у способности за обављање високоспецифичних задатака који се рангирају по сложености. Будући да послови и задаци

који су саставни дио полицијске професије подразумијевају различит ниво сложености, неопходно је континуирано одржавати оптималан ниво психолошке функционалности, односно самоефикасности полицијских службеника.

С обзиром на наведено, врло је важно идентификовати факторе који ову популацију, која је, због теже доступности, прилично запостављена у истраживањима, чине отпорнијом и ублажавају ефекте фактора ризика бављења полицијским послом.

Теоријски оквир истраживања

Теорија самоефикасности Алберта Бандуре (Bandura, 1977; 1997) дјелује под кишобраном социјалне когнитивне теорије, у којој се тврди да у тријади лични и средински фактори, понашање и сазнања (когниција) постоји реципрочни однос (Gist & Mitchell, 1992). Самоефикасност је „кључни зупчаник” с обзиром на то да спаја све ове факторе заједно и формира наша увјерења о самоефикасности у односу на одређена понашања и у односу на доношење одлука. Једна је од ријетких теорија која има емпиријску подршку у покушају да објасни како когнитивни фактори утичу на понашање (Stajkovic & Luthans, 1998). Алберт Бандура (Bandura, 1997: 3) описује како људи имају урођену жељу да контролишу исходе својих одлука путем увјерења о личним способностима. Према његовим ријечима, „перципирана самоефикасност се односи на увјерења у нечију способност да организује и изврши акције које су потребне за одређена достигнућа”. Ова увјерења у самоефикасност веома високо предвиђају изборе понашања које људи чине да би постигли оно у шта вјерују да ће бити ефикасан исход.

Емпиријски рад је подржао ову идеју проналажењем значајног односа између индивидуалних увјерења појединца о његовим вјештинама и способностима и његовој опаженој контроли над средином (Bandura & Wood, 1989). Укратко, појединци су у стању да процијене своје понашање кроз саморефлексију и прошла искуства, што доводи до увјерења да путем својих знања и вјештина могу дјеловати и мијењати сопствено окружење (Pajares, 1997: 19). Бандура (Bandura, 1997; 2000) такође тврди да се вјеровања о самоефикасности разликују међу појединцима. „Један човјек не може овладати свим областима људског живота. Људи се разликују по областима у којима његују своју ефикасност и по нивоима којима је развијају” (Bandura, 2006: 307). Умјесто тога, самоефикасност

варира у зависности од нивоа тежине и различитих околности окружења и контекстуалних фактора који могу утицати на њихову способност да изврше задатак (Bandura, 1997: 11).

Бандура (1993) наводи да самоефикасност утиче на когнитивно функционисање кроз четири главна процеса; когнитивни, мотивациони, афективни и селекцијски.

Путем првог процеса, самоефикасност утиче на когнитивне процесе манипулацијом различитих антиципаторних сценарија које појединци конструишу (Bandura, 1993). Бандура (1993: 118) наводи да ће они са високом самоефикасношћу предвидјети позитивне исходе у вези са њиховим обављањем различитих задатака и третирају их као прилику за учење. У оквиру мотивационих процеса, појединци са високом самоефикасношћу ће се брже опоравити од неуспјеха у вези са извршавањем задатака и приписивати ове неуспјехе недостатку напора, а не недостатку способности (Bandura, 1977). Афективни процеси појединца регулишу колику контролу они имају над стресорима са којима се суочавају. Иако појединац са високом самоефикасношћу може имати негативне мисли, оне не стварају исцрпљујуће мисаоне обрасце који производе стрес и анксиозност (Bandura, 1977; 1993). Коначно, процеси селекције дјелују кроз изборе појединаца који мијењају путеве њиховог живота и изборе у вези са каријером. На примјер, вјероватније је да ће појединци са високом самоефикасношћу вјеровати у своје способности стечене путем развоја вјештина и видјети себе као бића способна за обављање више занимања (Bandura, 1993).

Бандура објашњава самоефикасност на основу разлике између очекивања ефикасности и очекивања исхода. На примјер, он сугерише да су „очекивања ефикасности главна одредница избора активности људи, колико ће труда уложити и колико дуго ће издржати напоре у суочавању са стресним ситуацијама” (Bandura, 1977: 194), док су очекивања исхода вјеровања људи да одређено понашање даје одређене резултате. На примјер, „Вјерујем да ако вежем појас нећу бити повријеђен у саобраћајној несрећи” је очекивање исхода. То је оно што се очекује да ће се догодити ако се понаша на одређени начин (Witte, Meyer, & Martell, 2001).

Значајна разлика између ове двије врсте очекивања је да ли она укључују нечије увјерење у могућност успјешног понашања у циљу постизања жељеног исхода. Могуће је да је нечије очекивање исхода високо, док је очекивање ефикасности ниско. На примјер, „Вјерујем да праћење директива у кризној ситуацији може спасити мој живот

(очекивање исхода), али мислим да нећу то моћи урадити јер бих био у паници (очекивање ефикасности)”. Када се људи понашају на одређени начин то се одражава само на висока очекивања ефикасности (Bandura, 1977; Witte et al., 2001).

Према социјално-когнитивној теорији (Bandura, 1977), очекивања ефикасности варирају у три димензије: ниво или величина, снага и општост. Ниво очекивања ефикасности односи се на блиску везу између ефикасности и тежине задатка. На примјер, неко се може осјећати самопоуздано у обављању лаког задатка (нпр. подизање листа папира), али није сигуран у обављање тешког задатка (нпр. помјерање тешких кутија). Друга димензија је општост, која се односи на примјенљивост ефикасности на различите задатке или ситуације. На примјер, неко се може осјећати ефикасним у широком спектру понашања, док други вјерује да је његова/њена ефикасност ограничена на специфично понашање. На крају, снага се односи на количину повјерења у способност да се изврши дати задатак. Као што Бандура (Bandura, 1977) и Зимерман (Zimmerman, 2000) предлажу, ниво, снага и уопштеност самоефикасности увелико варира од особе до особе.

Преглед литературе

Процес учења вјештина и растућег повјерења у способности је веома примјенљив на полицијску професију. За полицијске службенике важно је континуирано учење, посебно у првих неколико година официрске каријере (Bayley & Bittner, 1984; Brown, 1988). Током обављања полицијских послова који припадају различитим областима криминала, полицијски службеници су изложени низу ситуација у којима морају одржавати јавни ред и мир и спроводити закон. Непредвидљивост ових задатака такође поставља полицијске службенике у позицију у којој морају бити креативни и инвентивни када интервенишу (Drenth & van Steden, 2020).

Сингер и Лав (Singer & Love, 1987) су процијенили разлике у професионалној самоефикасности између 103 мушкарца и 75 жена официра на Новом Зеланду. С обзиром на то да у полицијској професији доминирају мушкарци, они су претпоставили да ће мушкарци имати виши ниво самоефикасности. Њихова мјера професионалне самоефикасности се састојала од пет димензија у вези са перцепцијом укупне ефикасности и опште ефикасности полицијских службеника

при савладавању насилних преступника, рјешавања ситуација свађа у породици, у ситуацијама савладавања нереда и помагању младима (Singer & Love, 1987). Користећи биваријантне корелације, открили су да жене полицијски службеници себе виде као знатно мање самоувјерене у поступању са насилним преступницима и у ситуацијама савладавања нереда. Међутим, нису нашли значајне разлике у перцепцији опште ефикасности приликом рјешавања ситуација које се тичу свађа у породици и могућности пружања помоћи младима.

У другој студији исти аутори користили су исте мјере самоперцепције ефикасности да би процијенили да ли је самоефикасност била повезана са психолошким благостањем и задовољством послом (Love & Singer, 1988). Слично као раније, поново су открили значајне разлике у самоефикасности, при чему су жене полицијски службеници себе оцијениле као мање ефикасне у ситуацијама које укључују насилне преступнике и савладавање нереда. Налази су показали значајну негативну корелацију између самоефикасности и њихове мјере задовољства послом (тј. задовољство платом, безбједност посла, надзор и лични раст). Аутори су завршили своју студију тако што су пронашли да што ефикасније полицајци себе виде то су мање задовољни својим послом (Love & Singer, 1988: 101).

У испитивању посвећености каријери (Aremu, 2005) на узорку нигеријских полицајаца, самоефикасност је коришћена као потенцијални предиктор њихове спремности да остану на одјељењу и буду унапријеђени. Самоефикасност је мјерена путем седам ставки у упитнику. Примјери ових ставки су се односили на то да ли су испитаници себе сматрали довољно способнима да превазиђу животну борбу као полицијски службеници и да ли осјећају да ништа не могу добро да ураде као полицијски службеници (Aremu, 2005: 613). На узорку од 200 полицијских службеника, вишеструка регресиона анализа је открила да су они који су били сигурнији у своје способности (тј. самоефикасност) били значајно више посвећени каријери.

У другој међународној студији на узорку тајванске полиције, Хсиех и колеге (Hsieh et al., 2012) користили су и појединачне и групне податке да испитају како перцепције о самоефикасности доприносе раду полиције. Њихов коначан узорак чинило је 812 полицијских службеника из 54 полицијске станице. Открили су да су полицијски службеници који су имали веће повјерење у своје способности и вјештине да обављају свој посао имали знатно већу вјероватноћу да имају бољи учинак на послу (тј. мање притужби, бољи квалитет рада, боље рецензије колега).

Према нашим сазнањима, до сада постоје само двије студије у којима се покушало открити како се развија, односно гради самоефикасност код полицијских службеника. Тарис и сарадници су у својој студији (Taris, et al., 2010) покушали открити како радне карактеристике граде самопоуздање и самоефикасност код полицијских службеника. Они тврде да су радне карактеристике императив за учење, што на крају води развоју перцепције мајсторства, самопоуздања и самоефикасности (Taris, et al., 2010: 456). У оптималном окружењу за учење полицијски службеници ће имати високу контролу и моћи ће експериментисати са различитим тактикама које могу бити ефикасне у рјешавању задатака на послу. Кроз овај процес покушаја и погрешака полицајац развија самопоуздање у будућим ситуацијама.

Њихова студија на узорку од 828 холандских полицајаца укључивала је лонгитудинални дизајн. Налази су показали да полицијски службеници који сматрају да имају високу контролу над својим радним задацима имају знатно већу вјероватноћу да имају већу самоефикасност која се мјерила као повјерење у њихову способност да обаве радне задатке. Веће самопоуздање је такође повезано са мање осјећања исцрпљености и напрезања у вези са обављањем посла. Студија је закључена изјавом: „На основу добијених резултата у овом истраживању може се примети да карактеристике посла (посебно контрола посла) могу подстаћи развој виших нивоа самоефикасности” (Taris, et al., 2010: 470).

Друго истраживање у вези са самоефикасности полицијских службеника спроведено је на узорку од 625 америчких полицијских службеника (Somers, 2021). Процјена самоефикасности мјерена је нивоом самопоуздања на скали од 1 (нимало самопоуздања) до 10 (веома сигуран) приликом рјешавања захтјева задатака широког опсега (домена) полицијских задатака. Задаци су укључивали домене; сервисно оријентисани домен (нпр. помагање особи чији се ауто покварио, управљање посљедицама судара у саобраћају, разговор са дјететом, жртвом злостављања), домен за одржавање јавног реда и мира (нпр. суочавање са посвађаним паром, поступање по жалби на буку, смирење свађе међу члановима породице), домен за спровођење закона (нпр. суочавање са субјектом који има пиштољ, хапшење као одговор на кривично дјело дроге, истрага пљачке) (Somers, 2021: 79).

Као значајни предиктори самоефикасности у овом истраживању досљедно су се показали смјенски рад, врста криминалитета, обука на радном мјесту и распоред дужности. Већи распон смјена (од прве до треће) које је службеник радио током свог полицијског стажа био

је повезан са већим нивоом самоефикасности у обављању одређених послова. На примјер, полицајци који раде ноћну смјену могу наићи на већи ниво потенцијално опасних интеракција које укључују насилне преступнике, наркомане или алкохоличаре. С друге стране, вјероватније је да ће полицајци у дневној смјени примати позиве у вези са саобраћајним сударима или ситним крађама, као што је крађа из продавнице (Somers, 2021: 26). Додатна обука уз рад (писање извјештаја, патролне процедуре, употреба ватреног оружја, одбрамбене технике, употреба силе, истраге, кризне интервенције) такође је била досљедан позитиван предиктор самоефикасности. Службеници који су радили на истрагама (оперативним пословима) имали су више нивое самопоуздања у обављању задатака који укључују одређени ниво истражног рада (на примјер, задаци као што су разговарање са жртвом злочинства дјеце или истрага пљачке).

Нада и оптимизам и њихов однос са самоефикасности

Нада, оптимизам и самоефикасност повезани су како емпиријски тако и теоријски са субјективним благостањем (Alarcon, Bowling, & Khazon, 2013) и налазе се у специфичном односу са самоефикасности. Оптимизам је генерално позитивно очекивање да ће се прије догодити добре ствари него лоше, што наводи оптимисте да приступе животним изазовима са самопоуздањем, а не сумњом (Carver, Scheier, & Segerstrom, 2010). Снајдер (Snyder, 2002) је концептуализовао наду као позитивно очекивање будућности базирано на успјешном постизању својих циљева засновано на прошлом успјеху, садашњој спремности и приправности у будућности (Snyder, 2002). Људи с високим нивоом наде имају већу вјероватноћу да остваре своје циљеве, што чини вјероватнијим да они доживе више позитивних емоција и веће задовољство животом (Lee & Gallagher, 2017).

Оптимизам, за разлику од наде и самоефикасности, не укључује нужно личну процјену и ангажовање, већ представља размишљање о животним ситуацијама у смислу да ће се све одвијати у најбољем реду. Важно је да се нада и оптимизам заједно подстичу, јер људи који су оптимисти, али без наде, хипотетички би могли мислити да се све може завршити сјајно, али немају планове да се то обистини. Оптимисти имају увјерење да ће се десити добре ствари, а не лоше. Тако можемо рећи да оптимисти, за разлику од песимиста, имају више позитивних емоција. Оптимизам и самоефикасност се разликују од наде, јер не

узимају у обзир нечију намјеру да се постигну одређени циљеви, већ се односе на то да неко хоће (оптимизам) или може (самоефикасност) да постигне своје циљеве. Нада и самоефикасност подразумјевају да је неко компетентан да постигне циљеве унутар својих могућности.

Даље, увјерења у самоефикасност утичу на то да ли људи размишљају погрешно или стратешки, оптимистично или песимистички, које правце дјеловања бирају да слиједе, које циљеве су себи поставили и колико су посвећени њима, колико дуго истрајавају у суочавању са препрекама и колико су отпорни на невоље (Bandura, 2000: 75). Према Бандуриној социјално-когнитивној теорији самоефикасности (Bandura, 1977), важно је подстицати увјерење у могућност успјешног понашања у циљу постизања жељеног исхода, односно очекивање исхода, као и ниво самоефикасности у кризи с обзиром на ниво, снагу, и уопштеност самоефикасности.

Многи научници, попут Снајдера (Snyder, 2002), перципирају наду као животно задовољство и позитиван афект након остварења циљева. Особе које имају већу наду имају и већу шансу да постигну своје циљеве, због чега је већа вјероватноћа да покажу виши ниво позитивних емоција, самим тим и веће задовољство животом. Људи са високом самоефикасношћу имају повјерења у своје способности да изврше одређене радње, односно задатке. Ментална снага и понос представљају одраз самоефикасности. Самоефикасност би требало да буде повезана са већим субјективним осјећајем благостања (D'Souza, 2019: 9). Самоефикасност доприноси менталном здрављу, водећи ка здравим понашањима и бољим емоционалним суочавањем (Schwarzer, 2014).

Однос стреса и стилова његовог превладавања и самоефикасности

Самоефикасност се сматра снажном мотивационом, когнитивном и афективном детерминантом понашања, са значајним утицајем на укљученост, труд, упорност, саморегулацију и постигнућа сваког појединца (Ritchie, 2016). Ове карактеристике чине самоефикасност важном варијаблом у контроли стреса (Bandura, et al., 2003; Sahin & Çetin, 2017; Lanin, et al., 2018) и заштитним фактором од утицаја свакодневних стресора (Schönfeld, et al., 2019). Према резултатима истраживања, постоји позитиван однос између самоефикасности и позитивних стратегија суочавања (Devenport & Lane, 2006; Khan, 2013). Појединци који преферирају суочавање фокусирано на емоције имају нижи ниво самоефикасности (Luthans & Youssef, 2004; Pooley, et al., 2012).

Појединци са израженим вјеровањем у сопствену самоефикасност су интринзички мотивисане, истрајавају све док не достигну успјех који их задовољава, имају ефикасну контролу труда и истрајавају у рјешавању проблемске ситуације. Често и успјешно користе стратегије суочавања усмјерене на проблем, на шта указује позитивна корелација између ова два конструкта (Генц, Пекић и Матановић, 2013; Аврамовић и Петровић, 2012), док је употреба механизма избјегавања код њих ријетко заступљена (Trouillet, et al., 2009).

Особе са развијеном самоефикасношћу према когнитивној процјени већи број стресора тумаче као изазове, док, с друге стране, они који немају повјерења у сопствене могућности превладавања чешће стресне ситуације перципирају као губитак или пријетњу и тамо гдје она реално не постоји, а као реакцију на искривљено посматрање свијета највјероватније ће доживјети самоометајућа осјећања као што је повишени ниво анксиозности. Усљед тога вјероваће да имају врло мало контроле над својим окружењем. Резултати истраживања указују на то да је ниска самоефикасност позитивно повезана са избјегавајућим понашањима, депресивним стањем и разним анксиозним поремећајима (Maddux, 2005). Способност управљања тензијом одређује да ли ће исход бити патолошки, неутралан или здрав.

Садашња студија

Континуирано одржавање оптималног нивоа психолошке функционалности, односно самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама је нужно. С тим у вези, потребно је оснаживати унутрашње ресурсе појединаца са ниском ефикасношћу и ниским нивоима спремности како би се повећала њихова способност да се носе са кризом. Поред тога, када особа није ефикасна у кризним ситуацијама не може ефикасно управљати ситуацијом, чак и ако има знање о томе како да се понаша и/или посједује потребне вјештине у ситуацији. Недостатак самоефикасности генерише јаз између знања и акције – конкретно, уочене способности да се дјелује (Bandura, 1990). Дакле, ако се повећа ниво самоефикасности у кризи не само да ће се минимизирати јаз између знања и акције, односно повећати вјероватноћа да људи реагују на препоручени начин, него ће се смањити могућа штета од кризе.

Већина претходних истраживања у вези са самоефикасности полицијских службеника спроведена је у земљама као што су Нови

Зеланд, Тајван и Нигерија (Aremu, 2005; Hsieh, et al., 2012; Love & Singer 1988; Singer & Love, 1987). Поред тога, многе од ових студија се ослањају на мали узорак и биваријантну анализу односа, односно изостаје анализа потенцијалних предиктивних варијабли. Коначно, до данас су истраживачи у само двије студије (Taris, et al., 2010; Somers, 2021) покушали да расвијетле како се развија самоефикасност у полицијској професији. Како аутори примјећују, „..... истраживања која се фокусирају на предикторе самоефикасности у вези са полицијским послом као исходом, сама по себи знатно мање преовлађују” (Taris, et al., 2010: 455). Истраживачи су се до сада у истраживању предиктора самоефикасности фокусирали на посвећеност унапређењу у каријери (Aremu, 2005), рад у смјенама, различите линије рада, обука на радном мјесту и распоред дужности (Somers, 2021), изостављајући конструкте у вези са особинама личности као што су селф-концепти, очекивања исхода и перципирана контрола (Zimmerman, 2000).

Значај наде и оптимизма можда и не долазе до изражаја у нормалним, свакодневним околностима, али у одговору на неповољне околности људи требају ове унутрашње механизме отпорности да би одржали позитиван дух и тежњу ка позитивним исходима. Нада и оптимизам укључују увјерење да ће циљ бити постигнут, док се самоефикасност односи на увјереност у сопствену способност за извршење задатака, али не и на постизање циља. На примјер, неко би могао да буде увјерен у сопствену способност за извршење задатака, а истовремено вјерује да ће неконтролисане околности спријечити постизање циља.

До сада, према нашим сазнањима, нису рађена свеобухватна истраживања која су укључивала унутрашње ресурсе отпорности; превладавање стреса, наду и оптимизам у контексту подстицања самоефикасности полицијских службеника у оквиру теорије самоефикасности Алберта Бандуре. Циљ истраживања јесте да се добије увид у природу и структуру односа између стратегија превладавања стреса, наде и оптимизма, с једне стране, и самоефикасности у кризним ситуацијама, с друге. Узимајући у обзир мултиваријантни приступ испитивању потенцијалних предиктора самоефикасности у кризним ситуацијама, резултати овог рада могли би појаснити допринос стратегија превладавања стреса, наде и оптимизма у објашњењу поменуте критеријумске варијабле, што може допринијети бољем разумијевању стања која повећавају или смањују вјероватноћу за оптимално функционисање. Истраживачко питање које произлази из овако формулисаног циља је да ли стратегије превладавања стреса, наде и оптимизам

могу предвидјети самоефикасност у кризним ситуацијама? На основу налаза раних истраживања можемо очекивати позитивну појединачну међусобну повезаност између варијабли самоефикасност у кризним ситуацијама, с једне стране, и оптимизма, наде и стратегија превладавања стреса (осим у случају стратегије превладавања избјегавањем, гдје се очекује негативна повезаност). Поред тога, потребно је истражити и природу њихове узрочно-последичне везе.

Бандура и други истраживачи (Bandura, 1997: 11; Stajkovic и Luthans, 1998: 241), као што је наведено у теоријском дијелу, такође досљедно примјећују да самоефикасност варира у зависности од нивоа тежине и различитих околности окружења и контекстуалних фактора који могу утицати на њихову способност да изврше задатак. За реализацију тежих задатака потребно је више знања, когнитивних способности, капацитета памћења, способности обраде информација, упорности и физичког напора. Даље, ограничења животне средине или контекстуални фактори такође могу повећати сложеност задатка. То укључује факторе као што је недостатак ресурса или доступне помоћи, физичке сметње и присуство физичких или психичких оштећења.

Полицијска професија нуди низ одличних демонстрација задатака по нивоу сложености, с обзиром на организациону структуру. Полицијски послови дефинисани Законом о полицији и унутрашњим пословима Републике Српске („Сл. гласник РС”, бр. 57/2016, 110/2016, 58/2019, 82/2019 и 18/2022 – одлука УС) и Послови и задаци припадника Специјалне антитерористичке јединице, односно њихове надлежности (Министарство унутрашњих послова, преузето са: <https://mur.vladars.net/index.php?vijest=policija&vrsta=saj>) указују на различит ниво сложености послова и задатака. Наведени полицијски послови захтијевају висок ниво самоефикасности и доношење исправних одлука у кризним ситуацијама.

Други циљ истраживања је да се испита ниво самоефикасности полицијских службеника с обзиром на сложеност послова и задатака које они обављају и у складу са тим прилагођеном динамиком подстицати ово увјерење. Ниво самоефикасности кадета Полицијске академије имаће квалитет контролне варијабле.

Друго истраживачко питање које произлази из овако формулисаног циља је да ли постоји разлика у нивоу испољавања самоефикасности у кризним ситуацијама између припадника Специјалне антитерористичке јединице, припадника полиције опште надлежности и кадета Полицијске академије? С обзиром на то да је истраживање дје-

лимитно експлоративно хипотезе не могу јасно бити изложене у овом дијелу.

Методолошки оквир истраживања

Узорак истраживања

Истраживање је спроведено на пригодном узорку од 210 испитаника подједнако распоређених у три подгрупе, по 70 испитаника. Прву подгрупу испитаника чинили су припадници Министарства унутрашњих послова, и то Специјалне антитерористичке јединице, другу подгрупу испитаника припадници полиције опште надлежности, док су кадети Полицијске академије чинили трећу подгрупу испитаника.

Инструменти истраживања

а) За мјерење варијабле оптимизам кориштен је Ревидирани тест животних оријентација (LOT-R, Life Orientation Test; Scheier, Carver, Bridges, 1994). Упитник мјери генерални оптимизам и састоји се од десет ставки, од којих се друга, пета, шеста и осма честица не бодују јер оне служе за прикривање праве сврхе истраживања. Ставке 3, 7 и 9 су инверзне. Задатак испитаника је да на Ликертовој скали од 0 до 5 (од „у потпуности нетачно” до „у потпуности тачно”) искажу свој степен слагања с поједином тврдњом. Укупан резултат на скали представља суму бодова позитивних ставки и обрнуто кодираних негативних ставки.

б) За мјерење варијабле нада коришћена је Скала наде за одрасле (AHS, Adult hope scale; Snyder, et al., 1991) коју чини 12 ставки. Скала је подијељена на двије супскале које чине Снајдеров когнитивни модел наде (Snyder, et al., 1991; Snyder, 2002): (1) Агенција (тј. енергија усмјерена ка циљу) и (2) Путеви (тј. планирање постизања циљева). Од 12 ставки, 4 чине супскалу Агенција (ставке 2, 9, 10 и 12) и 4 чине супскалу Путеви (ставке 1, 4, 6 и 8). Преостале 4 ставке су филери, неутралне ставке. На сваку ставку се одговара помоћу 8-ступене Ликертове скале у распону од „дефинитивно нетачно до дефинитивно тачно”. Истраживачи могу или испитати резултате на нивоу супскала или комбиновати двије подскале како би добили укупан резултат наде. У овом истраживању мјерен је укупан резултат варијабле нада.

в) За мјерење варијабле стил превладавања стреса кориштен је Упитник суочавања са стресним ситуацијама (COPE, The Coping

Orientation of Problem Experience; Carver, Scheier, Weintraub, 1989). Овај инструмент је развијен за мјерење индивидуалних стилова превладавања стреса (Carver et al., 1989). Овај упитник самопроцјене садржи 52 питања са четворостепеном скалом одговора Ликертовог типа; (1 – обично то не радим, 2 – понекад то радим, 3 – често то радим, 4 – веома често то радим). СОРЕ мјери 13 индивидуалних стилова / супскала, од којих сваку супскалу чини по 4 ставке. За сваку поједину супскалу се сабирају добијени скорови. Ове супскале се затим групишу у 3 метастратегije; на проблем фокусирано превладавање (супскале су: Активно превладавање, Планирање, Супресија других активности, Одложено превладавање, Тражење помоћи од других), на емоције фокусирано превладавање (супскале су: Тражење емотивне подршке од других, Позитивна интерпретација и раст, Прихватање, Фокусирање и вентилација емоција, Окретање религији) и мање ефикасно, превладавање избјегавањем (супскале су: Порицање, Пасивност у понашању, Ментална пасивност). Након тога се збир скорова за све три метастратегije дијели са бројем супскала које чини сваку поједину метастратегiju. Теоријски распон за сваку од наведене 3 метастратегije може се кретати 4–16. У овом упитнику испитаници наводе шта обично раде и како се осјећају када се нађу у стресној ситуацији.

На проблем фокусирано превладавање и на емоције фокусиране метастратегije унутар СОРЕ упитника садрже 5 супскала, док метастратегija на избјегавање усмјереног превладавања садржи три супскале.

г) За мјерење конструкта самоефикасности у кризи кориштена је четворофакторска Скала самоефикасности у кризи (C S-E S, Crisis Self-Efficacy Scale; Sejin, 2016). Прву супскалу упитника Самоефикасности у кризи „ефикасност акције” (ставке 1, 2, 7) одражавају увјерења о способности предузимања заштитних мјера у кризи. У кризним ситуацијама људи се услед доживљаја панике често понашају ирационално. Такво ирационално понашање може изазвати штету. Стога, висок ниво ефикасности дјеловања може помоћи да се спријече непотребне посљедице (Frisby, et al., 2014). На пример, у кризним ситуацијама, као што су природне катастрофе, предузимање заштитних мјера, изузетно је важно за минимизирање штете од кризе. Стога је потребно одржавати ниво самоефикасности дјеловања људи оптималним.

Другу супскалу „превентивна ефикасност” (ставке 3, 4, 6,) одражавају увјерења о нивоу припремљености за кризу. Као што ставке имплицирају, виши резултат превентивне ефикасности одражава да је особа увјерена у своје знање о кризним ситуацијама, да има довољно ресурса за коришћење и да помаже другима да се носе са кризним ситуацијама.

Трећу супскалу „ефикасност постигнућа” (ставке 9, 10, 14) одражавају увјерења о способности постизања циљева током кризе. Ако појединац има високу ефикасност у постигнућима снажно вјерује да може остварити циљеве које је поставио током кризе упркос неизвјесностима и потешкоћама које кризне ситуације намећу.

Четврту, посљедњу супскалу, „ефикасност управљања неизвјесношћу” (11, 12, 13), одражавају увјерења о способности ношења са неизвесности у кризи. За управљање кризом од кључног је значаја да се минимизира неизвјесност прије него што криза наступи као и да се управља неизвјесностима које се појављују током кризе (Reynolds, & Seeger, 2005; Ulmer, Seeger, & Sellnow, 2007). Композитни резултат ових компоненти одражава снажну, валидну мјеру укупне кризне самоефикасности појединца. Ставке 5 и 8, филери, чине дио упитника да би сакриле праву сврху испитивања.

Поступак истраживања

Истраживање на узорку припадника Специјалне антитерористичке јединице спроведено је у просторијама те организационе јединице, док су припадници полиције опште надлежности тестове попунили на својим радним мјестима. Истраживање на узорку кадета Полицијске академије спроведено је у просторијама Управе за полицијску обуку. Испитаницима је наглашено да се испитање заснива на добровољној основи, и да ће се резултати користити искључиво у истраживачке сврхе. Поједини испитаници су ауторима постављали питања, како би се разјасниле недоумице у вези са попуњавањем истраживачких упитника. Просјечно вријеме за њихово попуњавање износило је 20 минута. Истраживање је трајало од марта до јуна 2023. године.

Резултати истраживања

Прије него што се приступило обради података у складу с постављеним истраживачким питањима, провјерена је поузданост упитника LOT-R, AHS, COPE и C S-E S на узорку кадета Полицијске академије, Специјалне антитерористичке јединице и припадника Опште полиције (Табела 1). Након тога, израчуната је дескриптивна статистика за све варијабле на сва три подузорка испитаника. У табели 1 представљене су и вриједности Пирсоновог коефицијента корелације.

Табела 1. Коефицијенти поузданости, ранг и табела корелација
за COPE, LOT-R, ANS, и C-S-E S на узорку кадета Полицијске академије, Специјалне антитерористичке
јединице и припадника полиције опште надлежности

Варијабле	Кронбах алфа коефицијент (α)				Ранг /M(SD)				Табела корелација		
	Полицијска Академија N=70	САЈ N=70	Општа полиција N=70	Полицијска Академија N=70	САЈ N=70	Општа полиција N=70	Ефикасност акције	Превенција	Ефикасност управљања независношћу	Ефикасност управљања постигнућа	Ефикасност постигнућа
ПРЕВЛАДАВАЊЕ УСМЕРЕНО НА ПРОБЛЕМ (COPE)	Активно превађавање										
	Планирање										
	Супресија других активности										
	Одложено превађавање										
	Трактање помоћи										
ПРЕВЛАДАВАЊЕ УСМЕРЕНО НА ЕМОЦИЈЕ (COPE)	Емотивна подршка										
	Позитивна интерпретација и раст										
	Прихватање										
	Фокусирање и вентилација										
	Окретање религији										
ПРЕВЛАДАВАЊЕ ИЗБЕГАВАЊЕМ (COPE)	Порицање										
	Пасивност у понашању										
	Ментална пасивност										
	ОПТИМИЗАМ (LOT-R)										
	Агенција – енергија усмерена ка циљу										
НАДА (ANS)	Путеви – планирање поставља циљева										
	Ефикасност акције										
	Превентивна										
	Ефикасност постигнућа										
	Ефикасност управљања независношћу										
САМОЕФИКАСНОСТ (C-S-E S)	Ефикасност постигнућа										
	Ефикасност управљања независношћу										
	Ефикасност постигнућа										
	Ефикасност постигнућа										
	Ефикасност постигнућа										

* Корелације значајне на нивоу 0,05
** Корелације значајне на нивоу 0,01

У Табели 1, у складу са ранијим истраживањима, може се уочити да су супскале превладавања усмјереног на проблем активно превладавање – планирање и супресија других активности статистички значајно позитивно повезане са свим супскалама самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама. Супскала превладавања усмјереног на емоције – позитивна интерпретација и раст је статистички значајно позитивно повезана са свим супскалама самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама. Супскала превладавања усмјереног на емоције – окретање религији је статистички значајно позитивно повезана са свим супскалама самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама осим са супскалом превенција (Табела 1). Поред тога, према резултатима Пирсоновог коефицијента корелације, у Табели 1 уочава се да је супскала превладавања усмјереног на емоције – фокусирање и вентилација емоција статистички значајно негативно повезана са супскалом самоефикасности – ефикасност акције.

Према резултатима Пирсоновог коефицијента корелације, приказаних у Табели 1, уочава се да је супскала превладавања избјегавањем – пасивност у понашању статистички значајно негативно повезана са свим супскалама самоефикасности. Поред тога, супскала превладавања избјегавањем – порицање је такође статистички значајно негативно повезана са супскалама самоефикасности – ефикасност акције и ефикасност управљања неизвјесношћу.

Све супскале оптимизма су статистички значајно позитивно повезане са свим супскалама самоефикасности (Табела 1). У Табели 1 уочава се да су обе супскале наде као особине личности статистички значајно позитивно повезане са свим супскалама самоефикасности (Табела 1).

Након утврђивања вриједности Пирсоновог коефицијента корелације, односно међусобне повезаности варијабли самоефикасности, стратегија превладавања стреса, наде и оптимизма, путем вишеструке стандардне регресије, утврђена је узрочно-последична веза између ових варијабли.

Због јасне теоријске подлоге представљене у претходном дијелу рада, у регресиони модел укључене су варијабле наде, оптимизам, стилови превладавања стреса (превладавање усмјерено на проблем и превладавање усмјерено на емоције), што сугерише да ће ови предиктори бити стабилни и утицати на објашњење варијансе критеријске варијабле самоефикасност. Путем вишеструке стандардне регресије

за варијабле нада, оптимизам, стилови и превладавања стреса израчунати су стандардни парцијални регресиони коефицијенти (β), коефицијенти мултипле корелације (R) и R^2 кориговани да се провјери разлика у објашњеној варијанси ако се регресиони модел изведе из популације, а не из узорка, да би се провјерило може ли се овај модел генерализовати и на популацију, а не само на узорак. Проведени су тестови значајности за провјеру доприноса појединих варијабли у објашњавању критеријумске варијабле у регресионом моделу („t” и „F”).

У Табели 2 се види да ови предиктори објашњавају 27,5% варијансе зависне варијабле ($R^2=.275$, $F(4,205) = 19.455$, $p < .001$). На основу вриједности коригованог R^2 се види да би модел објашњавао 26,1% варијансе да је изведен из популације. Према резултатима вишеструке стандардне регресије, према нивоу значајности, показали су се следећи предиктори самоефикасности: оптимизам, превладавање усмјерено на проблем и нада, док превладавање усмјерено на емоције у приказаном регресионом моделу није значајно допринијело објашњавању варијансе критеријумске варијабле.

Табела 2. Регресиона анализа резултата за унутрашње ресурсе отпорности оптимизам, наду и стилове превладавања стреса у односу на критеријумску варијаблу самоефикасност

Блок 1	B(SE)	β	t
Нада	.29 (.106)	.179	2.76**
Оптимизам	.99(.185)	.344	5.37***
Превладавање усмјерено на проблем	.30(.148)	.196	2.05**
Превладавање усмјерено на емоције	-.01(.141)	-.009	-.100
F (4, 205) = 19.455 ***	R=.525 R ² =.275 R ² кориговани=.261		

**p < .01

***p < .001

Дескриптивни статистички показатељи (M, SD) добијени на упитнику Самоефикасност (CSES) у односу на припадност одређеној групи (кадети Полицијске академије, припадници полиције опште над-

лежности и припадници Специјалне антитерористичке јединице) приказани су у Табели 3. Да би се утврдила разлика у нивоу самоефикасности у односу на припадност поменутих групама спроведена је мултиваријантна анализа варијансе (MANOVA). Ова варијабла анализирана је у MANOVA као зависна варијабла. Прелиминарним анализама утврђено је да нису нарушене претпоставке о нормалности дистрибуције, линеарности, хомогености варијације, хомогености нагиба регресије и поузданости мјерења варијансе.

Резултати MANOVA указују на то да се групе кадета Полицијске академије, припадника опште полиције и припадника Специјалне антитерористичке јединице статистички значајно разликују у нивоу изражености самоефикасности $\Lambda_w = .871$, $F(2, 207) = 2.90$, $p < .01$. Степени слободе за све F односе у табели су $df_1 = 2$, $df_2 = 207$. У Табели 3 приказани су резултати мултиваријантне анализе варијансе (F и p), разлике између поменутих група у односу на ниво самоефикасности на појединачним супскалама упитника Самоефикасност (CSES).

Бонферионијев тест за накнадна поређења утврдио је да припадници Специјалне антитерористичке јединице, за разлику од припадника Опште полиције и кадета Полицијске академије појединачно, постижу статистички значајно више резултате на супскали упитника Самоефикасност (CSES) – ефикасност акције. Такође, припадници Специјалне антитерористичке јединице, за разлику од припадника Опште полиције и кадета Полицијске академије појединачно, постижу статистички значајно више резултате на супскали упитника Самоефикасност (CSES) – превенција. Поред тога, припадници Специјалне антитерористичке јединице, за разлику од припадника полиције опште надлежности и кадета Полицијске академије појединачно, постижу статистички значајно више резултате и на супскали упитника Самоефикасност (CSES) – ефикасност управљања неизвјесношћу. Коначно, припадници Специјалне антитерористичке јединице, за разлику од припадника полиције опште надлежности и кадета Полицијске академије појединачно, постижу статистички значајно више резултате на супскали упитника Самоефикасност (CSES) – ефикасност постигнућа. На основу Коеновог d коефицијента, може се видјети да све статистички значајне разлике у аритметичкој средини показују ефекат високог интензитета (Табела 3).

Табела 3. Дескриптивна статистика и MANOVA
за Самоефикасност (CSES) на узорку припадника Специјалне
антитерористичке јединице, припадника Опште полиције и кадета
Полицијске академије (N=210)

			M(SD)	Bonferroni test		F(p)
				Разлике аритметичких средина M1-M2(p)	Величина ефекта (Cohen's d)	
Ефикасност акције	Кадети Полицијске академије N=70					
	САЈ N=70					
	Општа полиција N=70					
	Кадети Полицијске академије	САЈ Општа полиција	16.06(.409)	-1.90(.004) 0.03(1.000)	-0.92 0.04	
	САЈ	Кадети Полицијске академије Општа полиција	17.96(.409)	1.90(.004) 1.93(.003)	0.92 0.92	7.30(.001)
	Општа полиција	Кадети Полицијске академије САЈ	16.03(.409)	-0.03(1.000) -1.93(.003)	-0.04 -0.92	
Превенција	Кадети Полицијске академије	САЈ Општа полиција	15.24(.361)	-2.13(p<.001) -0.44(1.000)	-0.95 -0.53	
	САЈ	Кадети Полицијске академије Општа полиција	17.37(.361)	2.13(p<.001) 1.69(.003)	0.95 0.92	9.66(p<.001)
	Општа полиција	Кадети Полицијске академије САЈ	15.69(.361)	0.44(1.000) -1.69(.003)	-0.53 -0.92	
Ефикасност управљања неизвјесношћу	Кадети Полицијске академије	САЈ Општа полиција	15.31(.386)	-1.54(.015) -0.01(1.000)	-0.89 -0.02	
	САЈ	Кадети Полицијске академије Општа полиција	16.86(.386)	1.54(.015) 1.53(.017)	0.89 0.89	5.27(.006)
	Општа полиција	Кадети Полицијске академије САЈ	15.33(.386)	0.01(1.000) -1.53(.017)	0.02 -0.89	
Ефикасност постигнућа	Кадети Полицијске академије	САЈ Општа полиција	15.21(.374)	-2.07(p<.001) 2.596E-015(1.000)	-0.94 0	
	САЈ	Кадети Полицијске академије Општа полиција	17.27(.374)	2.07(p<.001) 2.07(p<.001)	0.94 0.94	10.23(p<.001)
	Општа полиција	Кадети Полицијске академије САЈ	15.21(.374.)	2.596E-015(1.000) -2.07(p<.001)	0 -0.94	

Дискусија

Циљ овог истраживања првенствено се огледао у покушају валидације теорије самоефикасности Алберта Бандуре у контексту полицијске професије. Овај модел је истраживан неколико деценија раније, међутим, резултати различитих студија дали су нејасну слику о структури овог мултидимензионалног конструкта, због чега је у овом истраживању акценат управо био на покушају идентификовања фактора као што су личне снаге у експланацији њихове улоге у подстицању самоефикасности код полицијске популације.

У овом истраживању најприје је испитан међусобни однос варијабли самоефикасности у кризним ситуацијама, оптимизма, наде и стратегија превладавања стреса. Тако је, на бази ранијих истраживања представљених у уводном дијелу, претпостављено да ће на проблем фокусирано превладавање бити позитивно повезано са самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама. Ова хипотеза је дјелимично потврђена. Наиме, супскале превладавања усмјереног на проблем – активно превладавање, планирање и супресија других активности статистички су значајно позитивно повезане са свим супскалама самоефикасности полицијских службеника у кризним ситуацијама. Особе које користе превладавање стреса усмјерено на проблем као стил превладавања су ефикасније у кризним ситуацијама јер лакше идентификују проблем, тј. стресну ситуацију и све њене аспекте, као и циљ и битне препреке које треба превазићи. Ове особе лакше продукују могућа рјешења изласка из стресне (кризне) ситуације јер покрећу креативне ресурсе и подстичу креативно мишљење. Није акценат на проналажењу јединог исправног рјешења, већ на покушавању да се ријеши проблемска ситуација. На тај начин се увјежбава флексибилност у размишљању, односно самоефикасност.

Слични резултати добијени су и на узорку ученика (Zeidner, 1990; Doron, et al., 2009; Tenenbaum, et al., 2011) гдје је повећана способност контроле анксиозности и потенцијалних пријетњи појачавала ниво уочене самоефикасности. Поред тога, показано је да ефикасне стратегије суочавања са стресом омогућавају потенцијална рјешења изграђујући тако самопоуздање ученика и њихову способност да се носе са проблемима. Стратегије фокусиране на проблем укључују понашања која наводе на размишљање, тражење помоћи, удаљавање од негативних ситуација и фокусирање на задатак. С тим у вези, Blascovich и Tomaka (1994, према Aspinwall and Taylor, 1997) су про-

нашли да индивидуалне разлике, као што су самопоштовање и самоефикасност, могу водити људе ка томе да процијене своје ресурсе за суочавање бољима, тако да стресне ситуације процјењују као изазове умјесто као пријетње. Ефикасна мобилизација енергије доводи до успјешног остварења циља, што јача лични осјећај самоефикасности, који онда може водити особу у проактивном постављању нових изазовних циљева (Bandura, 1991, према Zimmerman, 1995). Поред тога, полицијски службеници са развијеном самоефикасношћу користе на емоције усмјерено превладавање (стратегије позитивна интерпретација и раст и окретање религији), док фокусирање и вентилација емоција као стратегија превладавања стреса, као и употреба превладавања избегавањем редукује ниво њихове самоефикасности, и обрнуто. Овакви резултати потврђени су и у ранијим истраживањима (Trouillet, et al., 2009; Maddux, 2005)

Оптимизам, који је према Бандури (1997) нужен као покретач на акцију и за осјећај добробити, статистички, је значајно повезан са самоефикасности у кризним ситуацијама на узорку полицијских службеника. Оптимизам повезан са доживљајем самога себе је адаптивна склоност, а не когнитивна грешка. Овде је ријеч о реалистичном оптимизму јер је нереалистични оптимизам варљив и често води ка неразумном преузимању ризика (Schwarzer, & Fuchs, 1995). Дакле, самоефикасност се базира на искуству и води одважним понашањима, али која су унутар домета властитих могућности.

У складу са налазима ранијих истраживања на узорку опште популације (D'Souza, 2019) показано је да обе компоненте наде – агенција и путеви одражавају интересовање за ангажовање у активностима, пошто су засноване на појединчевој жељи и планирању за постизање циљева. Тако се двије варијабле самоефикасност у кризним ситуацијама и нада као особина личности на узорку полицијских службеника међусобно подстичу.

Објашњавајући структуру конструкта самоефикасности полицијских службеника у кризној ситуацији, потврђена је могућност његовог предвиђања путем предиктора оптимизма, наде и стратегија превладавања, као личних ресурса, при чему једини негативни предзнак доприноса стратегије превладавања усмјерено на емоције упућује на то да је критеријумска варијабла утолико слабија што је поменута стратегија боље развијена. Могуће је да превладавање усмјерено на емоције редукује ниво самоефикасности у кризним ситуацијама услед саме природе ове стратегије превладавања. Наиме, у

многим истраживањима је констатовано да суочавање усмјерено на емоције укључује различите подтипове суочавања или конкретних понашања која се простиру у распону од отвореног изражавања емоција, тражења емоционалне подршке и самоконтроле, до потискивања, порицања, дистанцирања, повлачења у себе, бјежања у алкохол, односно у болест и сл. (Hudek-Knežević, Kardum, 2005; Ogden, 2007). Овим је дат одговор на прво истраживачко питање.

Одговор на друго истраживачко питање указује на постојање статистички значајне разлике у нивоу изражености самоефикасности с обзиром на сложеност послова и задатака које обављају полицијски службеници, припадници специјалне антитерористичке јединице и припадници полиције опште надлежности. Припадници Специјалне антитерористичке јединице, за разлику од припадника полиције опште надлежности и кадета Полицијске академије, појединачно, постижу статистички значајно више резултате на свим супскалама упитника Самоефикасност (CSES).

Резултати овог истраживања могу допринијети оснивању психолошке службе, како би се унаприједила улога психолога у полицији и како би се могле примијенити терапијске технике које могу ублажити психолошке проблеме полицијских службеника. У томе могу да помогну сазнања о конструктима који позитивно доприносе благостању, а на којима је онда потребно радити да би се постигло оптимално ефикасно функционисање, односно сазнања која је на адекватне начине потребно уврстити у процес савјетодавног рада зато што позитивно утичу на физичко и ментално здравље. С обзиром на динамику и природу послова и задатака које обављају припадници САЈ, неопходан је континуиран савјетодавни рад психолога. Припадници ове организационе јединице имају једногодишње периодичне прегледе, у оквиру којих се обављају и психолошки прегледи, међутим, програм рада психолога у Специјалној антитерористичкој јединици није савјетодаван, односно структуриран, те се, умјесто тога, разговори са психологом свде на то да они као „трећа лица” рјешавају настале конфликтне ситуације. Људи се увијек боље осјећају када некоме помажу него када они буду предмет те помоћи, што је посебно својствено за припаднике полицијске професије.

У полицијским управама Републике Српске спроведен је пројекат “peer support”, који се заснива на принципу самоиницијативног *ad hoc* обраћања за помоћ и подршку својим колегама, повјереницима, који су распоређени по регијама. Уколико изабрани повјереник у одређеној

организационој јединици није адекватан, односно није особа од повјерења, тада читав процес нема смисла. При томе, улога психолога је више супервизијска, а не стварна.

Суштина превенције је развој идентификованих протективних фактора који су у овом истраживању операционализовани путем – стратегија превладавања стреса, наде и оптимизма помоћу различитих врста интервенција; когнитивних/учења (технике рјешавања проблема), бихејвиоралних (редукција стреса), тренинга социјалних вјештина, радног оспособљавања (рехабилитације), социјалне подршке/узајамне помоћи која се развија током радног искуства, у коју се убраја и подршка колега-колеги (peer to peer), као и активне улоге мобилних кризних тимова. Оснаживањем истинских унутрашњих потенцијала полицијских службеника могуће је достићи ниво оптималне самоефикасности полицијских службеника.

ЛИТЕРАТУРА

- Alarcon, G. M., Bowling, N. A. and Khazon, S. (2013). Great expectations: A meta-analytic examination of optimism and hope. *Personality and Individual Differences*, 54(7), 821–827.
- Aremu, A. O. (2005). A confluence of credentialing, career experience, self-efficacy, emotional intelligence, and motivation on the career commitment of young police in Ibadan, Nigeria. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 28(4), 609–618.
- Aspinwall, L. G., & Taylor, S. E. (1997.) A stitch in time: Self-regulation and proactive coping. *Psychological Bulletin*, 121, 417–436.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215.
- Bandura, A. (1988). Organizational applications of social cognitive theory. *Australian Journal of Management*, 13(2), 275–302.
- Bandura, A. (1990). Perceived self-efficacy in the exercise of control over AIDS infection. *Evaluation and program planning*, 13, 9–17.
- Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117–148.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. *Encyclopedia of human behavior*, 4, 71–81.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York, NY: W.H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (2000). Exercise of human agency through collective efficacy. *Current Directions in Psychological Science*, 9(3), 75–78.
- Bandura, A. (2006). Guide for constructing self-efficacy scales. *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents*, 5(1), 307–337.

- Bandura, A., & Schunk, D. H. (1981). Cultivating competence, self-efficacy, and intrinsic interest through proximal self-motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(3), 586–598.
- Bandura, A., & Wood, R. (1989). Effect of perceived controllability and performance standards on self-regulation of complex decision making. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(5), 805–814.
- Bandura, A., Adams, N. E., & Beyer, J. (1977). Cognitive processes mediating behavioral change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(3), 125–139.
- Bandura, A., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Gerbino, M., and Pastorelli, C. (2003). Role of affective self-regulatory efficacy in diverse spheres of psychosocial functioning. *Child Dev.* 74, 769–782. doi: 10.1111/1467-8624.00567.
- Bayley, D. H., & Bittner, E. (1984). Learning the skills of policing. *Law & Contemporary Problems*, 47, 35–60.
- Brown, M. K. (1988). *Working the street: Police discretion and the dilemmas of reform*. New York, NY: Russell Sage Foundation.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., & Segerstrom, S. C. (2010). Optimism. *Clinical psychology review*, 30(7), 879–889.
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2009). Action, affect, and two-mode models of functioning. In E. Morsella, J. A. Bargh, & P. M. Gollwitzer (Eds.), *Oxford handbook of human action* (298–327). Oxford University Press.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 267–283.
- D' Souza, J. M. (2019). The Unique Effects of Hope, Optimism, and Self-efficacy on Subjective Well-being and Depression in German Adults. (Master of Arts in Psychology, University of Houston, 2019).
- Devenport, T. J., & Lane, A. M. (2006). Relationships between self-efficacy, coping and student retention. *Social Behavior and Personality*, 34(2), 127–138. <https://doi.org/10.2224/sbp.2006.34.2.127>.
- Doron, J., Stephan, Y., Boiche, J., & Le Scanff, C. (2009). Coping with examinations: Exploring relationships between students' coping strategies, implicit theories of ability, and perceived control. *British Journal of Educational Psychology*, 79(3), 515–528.
- Drenth, A. R., & van Steden, R. (2020). Everyday patrol work for a data-driven flying squad: advancing theoretical thinking on police craftsmanship in interacting with civilians. *Journal of Crime and Justice*, 43(4), 486–501.
- Frisby, B. N., Veil, S. R., & Sellnow, T. L. (2014). Instructional messages during health-related crises: Essential content for self-protection. *Health Communication*, 29, 347–354.
- Gist, M. E., & Mitchell, T. R. (1992). Self-efficacy: A theoretical analysis of its determinants and malleability. *Academy of Management Review*, 17(2), 183–211.
- Hsieh, W. C., Chen, C. H. V., Lee, C. C., & Kao, R. H. (2012). Work characteristics and police officers' performance. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 35(3), 615–641.
- Hudek-Knežević, J., Kardum, I. (2005). *Stres i tjelesno zdravlje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- Lanin, D. G., Guyll, M., Cornish, M. A., Vogel, D. L., & Madon, S. (2018). The importance of counseling self-efficacy: physiologic stress in student helpers. *Journal of College Student Psychotherapy*, 33(2), 1–11.
- Lee, J. Y. & Gallagher, M. W. (2017). Hope and Well-Being. In M. W. Gallagher & S. J. Lopez (Eds.), *The Oxford handbook of hope* (287–298). New York, NY: Oxford University Press.
- Love, K., & Singer, M. (1988). Self-efficacy, psychological well-being, job satisfaction and job involvement: A comparison of male and female police officers. *Police Studies: The International Review of Police Development*, 1(2), 98–102.
- Luthans F., & Youssef C. M. (2004). Human, social and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics*, 33, 143–160. <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2004.01.003>.
- Maddux, J. E. (2005). *Self-Efficacy: The power of believing you can*. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (277–287). New York: Oxford University Press.
- Ogden, J. (2007). *Health psychology: A textbook*. McGraw Hill: Berkshire.
- Pajares, F. (1997). Current directions in self-efficacy research. In M. Maehr & P. R. Pintrich, (Eds). *Advances in motivation and achievement*. Vol 10, (pp. 18–64). Greenwich, CT: JAI Press.
- Pooley, J. A., Cohen, L., O'Connor, M., & Taylor, M. (2012). Posttraumatic stress and posttraumatic growth and their relationship to coping and self-efficacy in north-west Australian cyclone communities. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 5(4), 392–399.
- Reynolds, B., & Seeger, M. W. (2005). Crisis and emergency risk communication as an integrative model. *Journal of Health Communication*, 10, 43–55.
- Ritchie, L. (2016). *Fostering self-Efficacy in Higher Education Students*. London: Palgrave MacMillan.
- Sahin, F., & Çetin, F. (2017). The mediating role of general self-efficacy in the relationship between the big five personality traits and perceived stress: A weekly assessment study. *Psychological Studies*, 62(1), 35–46. doi: 10.1007/s12646-016-0382-6.
- Schönfeld, P., Brailovskaia, J., Zhang, X. C., & Margraf, A. (2019). Self-efficacy as a mechanism linking daily stress to mental health in students: a three-wave cross-lagged study. *Psychological Reports*, 122(6), 2074–2095. doi: 10.1177/0033294118787496
- Schwarzer, R. (Ed.). (2014). *Self-efficacy: Thought control of action*. New York, NY: Taylor
- Schwarzer, R., & Fuchs, R. (1995). Self-efficacy and health behaviors. In M. Conner & P. Norman (Eds.), *Predicting health behavior: Research and practice with social cognition models* (163–196). Buckingham, UK: Open University Press.
- Sejin, P. (2016). Development and Validation of a Crisis Self-Efficacy Scale. PhD diss., University of Tennessee, https://trace.tennessee.edu/utk_graddiss.
- Singer, M. S., & Love, K. (1987). Gender differences in self perception of occupational efficacy: A study of law enforcement officers. *Journal of Social Behavior and Personality*, 3(1), 63–74.
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275.

- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C., & Harney, P. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 570–585.
- Somers, L. J. (2021). Confidence in Their Craft: Officer Experience and Its Impact On Self-Efficacy Beliefs. Doctoral dissertation. Arizona State University.
- Stajkovic, A. D., & Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 124(2), 240–261.
- Taris, T. W., Kompier, M. A., Geurts, S. A., Houtman, I. L., & Van Den Heuvel, F. F. (2010). Professional efficacy, exhaustion, and work characteristics among police officers: A longitudinal test of the learning-related predictions of the demand-control model. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83(2), 455–474.
- Tenenbaum, L. S., Varjas, K., Meyers, J., & Parris, L. (2011). Coping strategies and perceived effectiveness in fourth through eighth grade victims of bullying. *School Psychology International*, 32(3), 263–287.
- Trouillet, R., Gana, K., Lourel, M., & Fort, I. (2009). Predictive value of age for coping: The role of self-efficacy, social support satisfaction and perceived stress. *Aging and Mental Health*, 13, 357–366.
- Ulmer, R. R., Seeger, M. W., & Sellnow, T. L. (2007). Post-crisis communication and renewal: Expanding the parameters of post-crisis discourse. *Public Relations Review*, 33, 130–134.
- Witte, K., Meyer, G., & Martell, D. (2001). *Effective health risk messages: A step-by-step guide*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Zeidner, M. (1990). Does test anxiety bias scholastic aptitude test performance by gender and sociocultural group? *Journal of Personality Assessment*, 55(1), 145–160.
- Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 82–91.
- Аврамовић, М., Петровић, В. (2012). Самоефикасност и одабир превладавања стреса код студената у ситуацији припреме и полагања испита. *Енрами*, 1(34/12), 35–44.
- Генц, А., Пекић, Ј., Матановић, Ј. (2013). Механизми суочавања са стресом, оптимизам и генерална самоефикасност као предиктори психофизичког здравља. *Примењена психологија*, 6(2), 155–174.
- Закон о полицији и унутрашњим пословима („Сл. гласник РС”, бр. 57/2016, 110/2016, 58/2019, 82/2019 и 18/2022 – одлука УС).
- Министарство унутрашњих послова Републике Српске. Специјална антитерористичка јединица – Организација – Надлежности. Преузето са: <https://mur.vladars.net/index.php?vijest=policija&vrsta=saj>.

ASSESSMENT OF SELF-EFFICIENCY OF POLICE OFFICERS IN CRISIS SITUATIONS

Žana VRUĆINIĆ, Associate Professor
University of Banja Luka, Faculty of Security Studies

Snježana KECMAN
University of Banja Luka, Faculty of Security Studies.

Summary

Achieving the optimal functioning of police officers in crisis situations, i.e. self-efficacy, among other things, is possible by encouraging internal mechanisms of resistance, which are operationalized in this research through optimism, hope and coping strategies. Given that, the aim of this research was to investigate mutual relationship of the self-efficacy of the police officers in crisis situations and optimism, hope and coping strategies. After that, the contribution of these resilience resources in explaining the criterion variable was investigated, as well as the difference in the level of its expression considering the complexity of the jobs and tasks performed by police officers. The sample was convenient and consisted of 3 sub-samples. The variable self-efficacy in a crisis was measured by the four-factor Crisis Self-Efficacy Scale (C S-E S, Sejin, 2016). The Revised Life Orientation Test (LOT-R, Scheier, Carver, Bridges, 1994) was used to measure the variable optimism. The hope variable was measured by the Adult Hope Scale (AHS, Snyder, et al., 1991), while the Coping Orientation of Problem Experience (COPE, Carver, Scheier, Weintraub, 1989) was used to measure the coping strategies variable. In this research, a statistically significant positive association of problem-oriented coping and emotion-oriented coping was partially confirmed, as well as a partially statistically significant negative association of avoidance coping with the self-efficacy of police officers in crisis situations, while hope and optimism were statistically significantly positively associated with the criterion variable. Optimism, hope and problem-oriented coping proved to be significant predictors of self-efficacy of police officers in crisis situations, while emotion-oriented coping, proved to be a maladaptive predictor. Finally, members of the Special Anti-Terrorist Unit, unlike members of the General police and Police Academy cadets individually, achieve statistically significantly higher results on all subscales of the Self-Efficacy Questionnaire (CSES). Theoretical and practical implications of these findings are discussed.

Keywords: *self-efficacy, hope, optimism, coping strategies, police officers.*